

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

ДЕШКО Л. М.,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародного
публічного права
(Київський національний
торговельно-економічний університет)

АЛЬОНКІН О. А.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного
публічного права
(Київський національний
торговельно-економічний університет)

БУЛИЧЕВА Н. А.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного
публічного права
(Київський національний
торговельно-економічний університет)

ДЕРУНЕЦЬ Н. О.,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
міжнародного публічного права
(Київський національний
торговельно-економічний університет)

МИХАЙЛОВСЬКИЙ В. І.,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
міжнародного публічного права
(Київський національний
торговельно-економічний університет)

УДК 341.23

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.2-2.43>

МІЖДЕРЖАВНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ В ГАЗОВІЙ СФЕРІ

Розглянуто сучасний стан газової складової енергетичної сфери міжнародно-правових відносин за участі України. Акцентовано увагу на тому, що Україна на сьогодні володіє унікальною реально функціонуючою газотранспортною інфраструктурою, яка є другою за потужністю після Російської в Європі, що створює сприятливі умови для нашої держави для міждержавного співробітництва в газовій складовій енергетичної сфери міжнародно-правових відносин. Підкреслено, що географічне розташування України роблять її територію потенційно привабливою для транспортування природного газу з основних регіонів-експортерів цього традиційного виду непоновлюваного джерела енергії – перш за все з Росії та Центральної Азії, а в перспективі з Каспійського регіону та навіть Близького Сходу. Встановлено основу міжнародно-правового регулювання міждержавних

відносин в енергетичній сфері в цілому та її газовій складовій зокрема. Визначено пріоритети та проблеми міждержавного співробітництва України в газовій складовій енергетичної сфери міжнародно-правових відносин. Показано основні сучасні тенденції міждержавних відносин в енергетичній сфері в цілому та її газовій складовій зокрема. Аргументовано, що Україна має визначити своє місце в газорозподільній системі сучасного світу. Європейські держави зацікавлені в інтеграції України до єдиного енергетичного ринку Європейського Союзу, оскільки це означатиме, що Український транзитний потенціал природного газу разом із супутньою інфраструктурою функціонуватиме прозоро в рамках єдиних загальноєвропейських, у т.ч. Європою, принципів і правил міждержавного співробітництва в газовій складовій енергетичної сфери. У свою чергу входження України до єдиного газового ринку Європейського Союзу, шляхом використання інструментів Договору до Енергетичної Хартії та Заключного акту до неї, Протоколу до Енергетичної Хартії з питань енергетичної ефективності і суміжних екологічних аспектів від 17.12.1994 та ухваленій в травні 2015 року Міжнародної енергетичної хартії дасть їй можливість скористатися Європейським досвідом з метою створення економічно ефективного діючого ринку газу, що має диверсифіковані джерела, маршрути транспортування природного газу і використовує переваги вільної торгівлі.

Ключові слова: міжнародно-правове регулювання, міждержавне співробітництво, енергетична сфера, газовий ринок, газотранспортна система, природний газ, непоновлюване джерело енергії.

Deshko L. M., Alonkin O. A., Bulycheva N. A., Derunets N. O., Mykhailovskyi V. I. Inter-state cooperation of Ukraine in the gas sphere

The current state of the gas component of the energy sphere of international legal relations with the participation of Ukraine is considered. Attention is drawn to the fact that Ukraine today has a unique, truly functioning gas transport infrastructure, which is the second largest after Russia in Europe, which creates favorable conditions for our country for interstate cooperation in the gas component of the energy sphere of international legal relations. It is emphasized that the geographical location of Ukraine makes its territory potentially attractive for natural gas transportation from the main exporting regions of this traditional non-renewable energy source - primarily from Russia and Central Asia, and in the future from the Caspian region and even the Middle East. The current state of the gas component of the energy sphere of international legal relations with the participation of Ukraine is considered. The basis of international legal regulation of interstate relations in the energy sphere in general and its gas component in particular is established. Priorities and problems of Ukraine's interstate cooperation in the gas component of the energy sphere of international legal relations are identified. The basic modern tendencies of interstate relations in the energy sphere in general and its gas component in particular are shown. It is argued that Ukraine should determine its place in the gas distribution system of the modern world. European states are interested in integrating Ukraine into the European Union's single energy market, since this will mean that Ukraine's natural gas transit potential, together with its associated infrastructure, will function transparently within the framework of common, inclusive ones. Europe, principles and rules for interstate cooperation in the gas component of the energy sector. In turn, Ukraine's accession to the European Union's single gas market by using the instruments of the Energy Charter Treaty and its Final Act, the Energy Charter Protocol and related environmental aspects of 17.12.1994 and approved in May 2015 by the International Energy Charter will enable it to take advantage of European experience to create a cost-effective operating gas market that has diversified sources, natural gas transportation routes and you orystovuye benefits of free trade.

Key words: international legal regulation, interstate cooperation, energy sphere, gas market, gas transportation system, natural gas, non-renewable energy source.

Постановка проблеми. Енергетичні ресурси на сьогодні відіграють важливу роль в існуванні сучасної цивілізації. Більше того, енергетична складова є важливим елементом як зовнішньої так і внутрішньої політики будь-то провідних держав світу, будь-то держав, що розвиваються. Відповідні чинники безпосередньо стосуються й України. У зв'язку з цим варто відмітити, що в умовах глобалізації, для політичної та економічної самостійності первинних суб'єктів міжнародного права відповідні процеси взаємовідносин є винятково важливими, привабливими та, в одно час, вразливими [7-10]. Тому що енергетична незалежність залежить насамперед від наявних внутрішніх джерел, балансу експорту-імпорту енергії, структури походження й споживання, міжнародної та внутрішньої стабільності. В нашій державі актуальність проблеми належної забезпеченості енергоресурсами в цілому та їх газовою складовою зокрема доведена перманентною суперечкою з Росією, яка тягнеться вже багато років з приводу видобутку цієї сировини, її транспортування та доставки кінцевому споживачу.

Стан опрацювання. Науково-теоретичним обґрунтуванням окремих аспектів нормативно-правового регулювання відносин держав в енергетичній сфері, у т.ч. її газовою складовою, останніми роками в своїх роботах переймалися як вже достатньо відомі так і відносно молоді вчені-правники, зокрема: Р. Р. Ахметов, С. Д. Білоцький, А. С. Бенедик, А. О. Кориневич, В. В. Молодиченко, З. В. Тропінін та інші. Разом з тим, зважаючи на особливу актуальність питань широкомасштабного використання непоновлювальних джерел енергії як для міжнародного співтовариства в цілому, так і для України зокрема, окремі складові відповідної проблематики потребують подальшого ретельного вивчення.

Мета статті полягає в аналізі сучасного стану газової складової енергетичної сфери міжнародно-правових відносин за участю України, виокремленні основних напрямків і перспектив їх подальшого розвитку, як невід'ємної складової міждержавного співробітництва.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан газової складової енергетичної сфери міжнародно-правових відносин за участі України визначається наявністю у неї розгалуженої, дієвої та ефективної газотранспортної мережі. Ключовим аспектом Української газотранспортної мережі є те, що вона з'єднує між собою відповідні мережі Європейських держав, в першу чергу держав-членів Європейського Союзу з мережами держав, що утворилися в наслідок розпаду Радянського Союзу, ряд з яких на сьогодні залишаються провідними постачальниками на світовий ринок природного газу. Ця обставина дає Україні змогу по-перше, приймати активну участь у формуванні сучасної Європейської енергетичної політики та розвитку спільного енергоринку, а по-друге, відігравати важливу роль у плідній співпраці в енергетичній сфері Європи з Росією та Центральною Азією. У зв'язку з цим варто зазначити, що в питанні газового забезпечення, Європейські держави виступають в якості держав-споживачів природного газу, Україна – транзитною державою, а Росія і держави Центральної Азії – державами-виробниками природного газу.

Виробництво природного газу, як традиційного виду непоновлюваного джерела енергії, передбачає вирішення цілого ряду питань, що становлять предмет міждержавних відносин, які потребують їх правового врегулювання. Зокрема, це питання: спільної розвідки, вивчення і розробки газових родовищ; спільного будівництва та експлуатації відповідної інфраструктури; доставки і транзиту природного газу; відповідної торгівельно-економічної співпраці в енергетичній сфері; охорони навколишнього середовища в процесі використання природного газу тощо.

Визначені питання міждержавних правовідносин, у т.ч. щодо газового забезпечення, регулюються відповідними міжнародними договорами. Основоположними серед них на сьогодні є: Заключний документ Гаазької конференції з Європейської енергетичної хартії від 17.12.1991 [1], в якому знайшли відображення принципи, що є фундаментом міжнародної співпраці в енергетиці на основі загальної зацікавленості в надійному енергопостачанні і стійкому економічному розвитку [2, с. 66]; Договір до Енергетичної Хартії та Заключний акт до неї. Протокол до Енергетичної Хартії з питань енергетичної ефективності і суміжних екологічних аспектів від 17.12.1994 [3], що стосується міждержавної співпраці в енерге-

тичній сфері, охоплюючи весь енергетичний виробничо-збутовий ланцюг (від розвідки до кінцевого використання), всі енергетичні продукти і пов'язані з енергетикою устаткування. Основною метою цього договору є закріплення правових норм в питаннях енергетики шляхом створення єдиного поля правил, які повинні дотримувати всі уряди, що беруть в цьому участь, зводячи до мінімуму ризики, пов'язані з інвестиціями і торгівлею в області енергетики [2, с. 66]; Поправка до положень Договору до Енергетичної Хартії, що стосуються торгівлі від 24.04.1998 [4], якою, зокрема, було встановлено юридично обов'язковий режим щодо мит [5, с. 516].

Зазначені документи, підписали понад 70 держав з Європи, у т.ч. держави-члени Європейського Союзу та Україна, Азії, Америки та Австралія. Названі договори направлені на встановлення єдиних прозорих правил функціонування міжнародних відносин у сфері енергетики, у т.ч. щодо забезпечення торгівлі природним газом, довгострокових інвестицій, безперервного транзиту та енергоефективності. Саме вони лежать в основі величезної кількості відповідних договорів універсального, регіонального та локального рівнів, що носять багатосторонній та двосторонній характер.

Проте, перелічені вище міжнародно-правові акти, як зазначають фахівці [2, с. 67], в максимальному ступені задовольняють потребам держав нетто-імпортерів енергоресурсів і ні в жодному ступені не захищають інтереси держав нетто-експортерів енергоресурсів. До того ж Договір до Енергетичної Хартії та Заключний акт до неї. Протокол до Енергетичної Хартії з питань енергетичної ефективності і суміжних екологічних аспектів від 17.12.1994 продемонстрував свою неспроможність в рішенні конфліктних ситуацій останніх років у питаннях транзиту природного газу, безпосереднім учасником яких була Україна.

З метою подолання цих та інших відповідних проблем, у травні 2015 року у Гаазі було проведено спеціальну конференцію, на якій держави-учасники зазначених договорів і ряд інших держав, що до них приєдналися, уклали Міжнародну енергетичну хартію [6], до якої приєдналася й Україна. Як відмічається [5, с. 516], цей політичний документ вказав на потребу вирішення проблеми «трієми енергетики» – забезпечення збалансованості між енергетичною безпекою, економічним розвитком і охороною навколишнього середовища, а також важливість енергетичної безпеки всіх держав, незалежно від рівня їх економічного розвитку, а також важливість доступу до сучасних енергетичних послуг, які повинні ґрунтуватися на екологічно обґрунтованій, соціально прийнятній та економічно виправданій політиці з особливим акцентом на взаємну відповідальність і взаємну вигоду.

Саме тому, Міжнародна енергетична Хартія має стати результатом синтезу і розумного компромісу між концептуальним баченням держав нетто-експортерів енергоресурсів і концептуальним баченням держав нетто-імпортерів енергоресурсів. Конфлікти у сфері енергетики повинні перестати бути конфліктами господарюючих суб'єктів і вирішуватимуться відповідно до положень Міжнародної енергетичної Хартії, які будуть обов'язковими для всіх держав, що її ратифікують [2, с. 68]. Все це без сумніву в повній мірі стосується газової складової енергетичної сфери міжнародно-правових відносин.

Важливість розробки нових універсальних правил зокрема інвестування, транзиту і торгівлі природним газом постійно посилюється по мірі глобалізації енергетичного ринку. Це наприклад пов'язано з тим, що такі великі проекти, як будівництво газопроводів, охоплюють принаймні декілька держав. В кожній з них існує власне національне законодавство, кожна з них є учасницею певних міжнародних газових угод, які часто суперечать інтересам інших учасників проекту. Тому багато часу витрачається саме на узгодження позицій зацікавлених сторін – потенційних учасників відповідного проекту. Саме тому створення єдиних правил, що передбачені Міжнародною енергетичною Хартією, принесло б величезну користь всій світовій економіці в цілому та газовому ринку зокрема.

Говорячи про міждержавне співробітництво України в газовій складовій енергетичної сфери міжнародно-правових відносин, слід ще раз наголосити на тому, що остання має розвинену інфраструктуру газового комплексу. Крім того, потужності діючих газосховищ дають можливість створити стратегічний запас природного газу та його використання в над-

звичайних ситуаціях. Зокрема, для забезпечення сталого проходження осінньо-зимового сезону в Українських підземних сховищах газу потрібно накопичувати близько 20 млрд. куб. м газу, що успішно і здійснюється останніми роками. При цьому, газотранспортна система України складається з 36,6 тис. км газопроводів, 783 компресорних станцій, 13 підземних сховищ газу місткістю понад 32,9 млрд. куб. м та багатьох об'єктів інфраструктури. Для порівняння – Німеччина має 43 підземних сховища газу об'ємом 18,9 млрд. куб. м [2, с. 70].

Разом з тим, окрім переваг потрібно зазначити й недоліки, що притаманні газовій складовій енергетичної сфери України, яка впливає на її міжнародно-правові відносини. До них перед усім відносяться високі витрати на забезпечення функціонування Української економіки. Наша держава не навчилася заощаджувати енергію і витрачає 0,89 кг умовного палива на отримання 1 долара США прибутку, далеко випереджаючи при цьому такі держави як Туреччина – 0,26 кг, Польща – 0,34 кг, Китай – 0,34 кг, Білорусь – 0,50 кг і Росія – 0,84 кг, не кажучи вже про передові держави сучасності [2, с. 70]. Позитивного образу Українській економіці не додає крім того політична нестабільність, слабка правоохоронна система, поширена в державі корупція тощо.

Якщо говорити про пріоритети міждержавного співробітництва України в газовій складовій енергетичної сфери міжнародно-правових відносин, то провідним серед них для нашої держави виступає питання енергетичної безпеки, як невід'ємної складової національної безпеки України. У зв'язку з цим доводиться констатувати, що рівень енергетичної безпеки у нас катастрофічно низький. Таке становище зумовлене не стільки тим, що власними природними ресурсами Україна забезпечує свої потреби лише на 47 %, скільки тим, що ці потреби (особливо щодо природного газу) забезпечуються переважно імпортом з території однієї країни – Росії. Тому потрібно продовжувати дослідження перспективної структури та обсягів попиту на паливно-енергетичні ресурси, передбачивши значне зменшення в них частки природного газу [2, с. 73-74]. Отже, слід продовжувати розв'язання проблеми диверсифікації джерел надходження палива в Україну, у т.ч. його газової складової.

Разом з тим, ресурсну базу Української енергетики потрібно розширювати за рахунок використання позабалансових енергетичних джерел, у т.ч. природного газу так званих малих родовищ, а також шахтного метану, викидних газів тощо. Ці та подібні ним ресурси, якими раніше практично легковажили, в сучасних умовах політичної напруженості та економічної нестабільності потрібно залучити до паливного забезпечення України. Головною проблемою, яка потребує вирішення, на цьому шляху в Українських реаліях залишається розробка відповідних нормативно-правових актів та створення сприятливого інвестиційного клімату.

Крім того, слід зазначити, що питання доставки природного газу кінцевим споживачам на сьогодні залишається суттєво залежною від наявності відповідної мережі газопроводів, як основного засобу його транспортування. Це питання, яке є особливо актуальним для Європи, як основного споживача цього традиційного виду непоновлюваного джерела енергії пов'язана із нерозвиненістю інфраструктури транспортування скрапленого газу по морю. Зростання питомої ваги газу в структурі споживання первинних енергоносіїв країн світу, що диктується економічними і екологічними факторами, стимулює розвиток світової інфраструктури скрапленого газу, що має сприяти створенню більш відкритого і більш конкурентоспроможного газового ринку. Відповідні програми передбачені як на рівні Європейського Союзу, так і окремих його держав-членів. У той же час, потрібно констатувати, що у найближчій перспективі газопроводи залишатимуться основним засобом транспортування газу в Європі [2, с. 77], що є немаловажним слухним чинником для подальшого розвитку Української економіки, у т.ч. щодо транспортування природного газу.

Як вже неодноразово зазначалося вище, Україна на сьогодні володіє унікальною реально функціонуючою газотранспортною інфраструктурою, яка є другою за потужністю після Російської в Європі, що створює сприятливі умови для нашої держави для міждержавного співробітництва в газовій складовій енергетичної сфери міжнародно-правових відносин. Крім того, географічне розташування України роблять її територію потенційно привабливою для транспортування природного газу з основних регіонів-експортерів цього

традиційного виду непоновлюваного джерела енергії – перш за все з Росії та Центральної Азії, а в перспективі з Каспійського регіону та навіть Близького Сходу.

Таким чином, Україна має визначити своє місце в газорозподільній системі сучасного світу. І цьому сприяє те, що Європейські держави зацікавлені в інтеграції України до єдиного енергетичного ринку Європейського Союзу, оскільки це означатиме, що Український транзитний потенціал природного газу разом із супутньою інфраструктурою функціонуватиме прозоро в рамках єдиних загальновизнаних, у т.ч. Європою, принципів і правил міждержавного співробітництва в газовій складовій енергетичної сфери.

У свою чергу входження України до єдиного газового ринку Європейського Союзу, шляхом використання інструментів Договору до Енергетичної Хартії та Заключного акту до неї. Протоколу до Енергетичної Хартії з питань енергетичної ефективності і суміжних екологічних аспектів від 17.12.1994 та ухваленій в травні 2015 року Міжнародної енергетичної хартії дасть їй можливість скористатися Європейським досвідом з метою створення економічно ефективного діючого ринку газу, що має диверсифіковані джерела, маршрути транспортування природного газу і використовує переваги вільної торгівлі.

Список використаних джерел:

1. Заключний документ Гаазької конференції з Європейської енергетичної хартії : ОБСЄ, Міжнародний документ від 17.12.1991. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_061
2. Енергетичне право : європейський досвід та українські практики. Навчально-методичний посібник / Молодиченко В. В., Аносов І. П., Афанасєва Л. В., Гапотій В. Д., Олексенко Р. І., Орлов А. В., Ятченко А. Д. За заг. редакцією проф. В. В. Молодиченка. Київ, 2015. 208 с.
3. Договір до Енергетичної Хартії та Заключний акт до неї. Протокол до Енергетичної Хартії з питань енергетичної ефективності і суміжних екологічних аспектів : ООН, Міжнародний документ від 17.12.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_056
4. Поправка до положень Договору до Енергетичної Хартії, що стосуються торгівлі (Додаток 1 до Заключного Акта Міжнародної Конференції й Рішення Конференції з Енергетичної Хартії : ООН, Міжнародний документ від 24.04.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_h23
5. Міжнародне публічне право : підручник : у 2 т. / [В. В. Мицик, М. В. Буроменський, М. М. Гнатовський та ін.]; за заг. ред. В. В. Мицика. Харків : Право, 2019. Т. 2: Основні галузі. 624 с.
6. Международная Энергетическая Хартия. Согласованный текст для принятия в Гааге на Министерской Конференции по Международной Энергетической Хартии 20 мая 2015 г. URL: https://geostrategy.org.ua/images/files%20pdf/IEC_RU.pdf
7. Дешко Л.М. Конституційне право на звернення до міжнародних судових установ та міжнародних організацій. Ужгород. 2016. 486 с.
8. Deshko L., Yatsko T.P. International legal regulation of the cooperation of countries in the sphere of mineral resources management. Порівняльно-аналітичне право. 2018. № 3. С. 383-387.
9. Право Європейського Союзу: навч. посібник, 5-те вид. / За заг. ред. Р.А. Петрова. К.: Істина, 2013. 376 с.
10. Deshko L. European Standards of Human Rights: Course book. Donetsk: Modern Printing (Suchasny Drook), 2013. 142 p.

